

**UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

Filip Sedlák

**Svoboda svědomí v Duchu Kristově –
stěžejní zásada husitské teologie**

**Freedom of Conscience and Spirit of Christ –
Fundamental Principle of Hussite Theology**

Autoreferát disertační práce

Praha, 2022

Předkladatel disertační práce: Mgr. Filip Sedlák

Doktorský studijní program: Teologie
Studijní obor: Husitská teologie

Školitel: doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Oponenti disertační práce:

.....
.....

Obhajoba disertační práce se koná dne..... v Praze na
Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy před komisí pro obhajobu
disertační práce.

Předsedou Státní komise pro obhajobu disertační práce byl jmenován:

.....
Titul, jméno, příjmení:

Předseda oborové rady/garant programu/oboru:

.....
Titul, jméno, příjmení:

Děkan fakulty:

.....
Titul, jméno, příjmení:

Obsah

1. Úvod	4
2. Obsah a struktura práce	12
3. Závěr	17
Seznam literatury	21
Abstrakt	31
Abstract	36

1. Úvod¹

Duch Kristův a svoboda svědomí má v tradici CČSH své podstatné místo. Nikdo, kdo snad jen lehce nahlédne do jejích dokumentů a literatury, nemůže zůstat na pochybách, že svoboda svědomí a Duch Kristův jsou klíčovým, základním i cílovým bodem její věrouky. Prvním takovým dokumentem je *Provolání národu československému*, jimž byl v roce 1920 vyhlášen vznik nové církve, kde se praví, že: „...stěžejní zásadou církve československé jest svoboda svědomí a náboženského přesvědčení jednoho každého tak, aby se nikomu nesmělo z jeho dobrého přesvědčení nic bráti, ani vnučovati.“² Dále se můžeme podívat na „pojmové určení církve“, jak je vyjádřené v rámci *Ústavy CČSH*: „Církev československou husitskou tvoří křesťané, kteří usilují naplnit současné snažení mravní a poznání vědecké Duchem Kristovým, jak se nám zachoval v Písmu a v podání starokřesťanském a jak je dosvědčen husitským, českobratrským a dalším úsilím reformačním.“³ *Velké vyznání víry CČSH* s těmito principy počítá,⁴ *malé vyznání víry* mluví o Duchu Kristově doslova: „Věříme, že

1 Tento oddíl čerpá některé své části z dříve publikovaného článku: SEDLÁK, Filip. Duch Kristův a svoboda svědomí jako pojmové vyjádření husitské identity. *Theologická revue*. 2015, **86**(4), 397-406.

2 Přetisk např. LEMBERK. *Církev československá: Doplněná informační příručka*. s. 13-15.

3 *Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem: přijaté na 1. zasedání VI. sněmu dne 17. října 1971 jako oficiální nauková norma ve znění...* Praha: Církev československá husitská, 2014. s. 8.

4 Důležité je hlavně závěrečné prohlášení, které svým husitským zakořeněním doplňuje původní upravovaný materiál Nicejsko-cařihradského kréda, a který v sobě nese právě důraz na svobodu svědomí v Duchu Kristově, jak zřetelněji vyvstane hned v první kapitole „Svoboda svědomí – od Husa k Farskému a Trtíkoví“: „Věříme, že Otec nebeský nás proto stvořil, abychom Ducha Božího v sobě majíce, šťastni byli, život Pravdy žili, Pravdy Boží hájiti se nebáli a života věčného, tak jistě dosáhli.“ TRTÍK, Zdeněk, Otakar UNGERMAN a Ladislav

Bůh v Ježíši Kristu, Synu svém nejmilejším, sebe nám zjevuje a skrze Ducha Kristova k sobě nás vede.“⁵ O svobodě svědomí a Duchu Kristově můžeme číst také v *Československém katechismu*, který se sice nikdy nestal oficiálním církevním dokumentem, ale přesto měl velký vliv na další teologické směřování mladé církve.⁶ Sehrál také doslova roli rozbušky ve sporu známém jako „pravoslavná krize“, který se mimo jiné také významně točil právě okolo problematiky přijetí zásady svobody svědomí jako pevné součásti teologického nastavení mladé církve.⁷ Myšlenky uvedené v *Československém katechismu* se staly později součástí již prvního oficiálního naukového dokumentu CČS – *Učení náboženství křesťanského*, které o svobodě svědomí a zvláště Duchu Kristově píše průběžně v celém textu.⁸ Podobně důležité místo mají oba

ŠIMŠÍK. *Zpěvník Církve československé husitské*. Opr. vyd. 7., s Dodatkem vyd. 2. Praha: Blahoslav, 2005. s. 654.

5 *Základy víry*. s. 11.

6 FARSKÝ, Karel a František KALOUS. *Československý katechismus: učebnice pro mládež a věřící církve československé*. 1. vyd. Příbram: nákladem vlastním, 1922. s. 5-6, 20, 23.

7 Jednou z perspektiv, kterou jistě můžeme hledět na tzv. „pravoslavnou krizi“ je právě perspektiva svobody svědomí, která se objevila hned v prvním memorandu srbské pravoslavné církvi jako částečné vymezení se proti absolutnímu přijetí závěrů ekumenických koncilů, načež ji právě srbská církev v odpovědi ignorovala, CČS ji opět vložila do odpovědi atd. Rozměr svobody svědomí hrál také významnou roli při různých jednáních a rozhodováních i emotivních dopisech a hovorech, zda bude svoboda svědomí při spojení s pravoslavím možná či nikoli. Více o tom zde: MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L.Marek, 2005. s. 216-252; MAREK, Pavel. *Česká reformace 20. století?: k zápasu Církve československé (husitské) o vizi moderního českého křesťanství v letech 1920-1924*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. s. 152-341; SEDLÁK, Filip. *Zásada svobody svědomí v Církvi československé v letech 1920-1924*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Husitská teologická fakulta Univerzita Karlova. s. 38-57.

8 *Učení náboženství křesťanského pro věřící církve československé*. 1932. s. 5-6, 14, 19, 31, 33 (katechismus zde interpretuje 1. pražský artikul jako zásadu svobody

principy i v *Základech víry*, které od roku 1971 nahradily dřívější naukovou normou, kde zvláště otázky č. 42-50, týkající se smyslu a oprávněnosti církve, mluví právě o Duchu Kristově a svobodě svědomí, jako o podstatných znacích CČSH.⁹ Ani doplňující *Stručný komentář k Základům víry* přijatý na 8. sněmu (2000-2014) Ducha Kristova neopomíjí, ale naopak jej staví na první příčku v tradici CČSH:

„Charakteristické rysy tradice Církve československé husitské: 1) svrchovanou autoritou církve i každého věřícího je Duch Kristův, ... Důrazem na svrchovanost Ducha Kristova vyjadřujeme přesvědčení, že nejvyšší autoritou ve věcech nauky a praxe církve i osobního života věřících představuje vzkříšený Pán Ježíš Kristus, dosvědčený Písmem, v Duchu svatém přítomný a jednající ve své církvi. ... Z důrazu na svrchovanost Ducha Kristova vyplývá též princip svobody svědomí, ...“¹⁰

Nemusíme se však omezovat pouze na oficiální a naukové dokumenty, o Duchu Kristově a svobodě svědomí mluví texty nejen některých, ale snad všech teologů a autorů CČSH. Je zde přítomen, ať již centrálně či okrajově, avšak stále je zde vědomí, že církev má smysl, cíl i základ v Duchu Kristově, který je pramenem jejího života, jejího učení, praxe i cílem jejího naplnění, a ze kterého vyplývá křesťanská svoboda svědomí. Jen namátkou uvedme například sérii článků Františka Roháče o

svědomí v Duchu Kristově!), 35, 37-39, 41, 45.

9 *Základy víry*. s. 28-33.

10 *Základy víry*. s. 141.

svobodě svědomí,¹¹ myšlenky Emila Dlouhého-Pokorného,¹² Kuneše Bauera,¹³ či Františka Kováře a jeho shrnutí *Deset let církve československé*¹⁴ nebo výklady Markova¹⁵ a Janova evangelia.¹⁶ Otto Rutrle zase v knize *Duchovenská služba v praxi křesťanských církví* vidí jako základní požadavek na každého věřícího, ale předně duchovního – žít naplněn Duchem Kristovým a příkladem svého života jej předávat dál.¹⁷ Alois Spisar píše o obou principech ve většině svých prací.¹⁸ František

11 ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. *Náboženská revue církve československé*. 1936, **8**, 238-243, 299-306, 363-373; ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. *Náboženská revue církve československé*. 1937, **9**, 23-25, 84-89, 137-147, 210-216.

12 MAREK, Pavel. *Emil Dlouhý-Pokorný: život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. s. 204-207.

13 Bauer se zabývá otázkou svobody svědomí zvláště v kontextu v době vydání nedávno ukončené tzv. „pravoslavné krize.“ BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924.

14 KOVÁŘ, František. *Deset let československé církve: přednáška proslovená na jubilejní synodě duchovenstva čsl. církve v Praze, dne 8. ledna 1930*. 2. doplněné vyd. Praha: Ústřední rada čsl. církve v Praze, 1930. s. 9-14, 28.

15 KOVÁŘ, František. *Výklad evangelia Markova*. 2. vyd. Praha: Blahoslav, 1946. s. I-II.

16 KOVÁŘ, František. *Výklad evangelia Janova: Díl I. Podle stenografických poznámek z biblických hodin prof. dr. F. Kováře na Kr. Vinohradech od září 1943 do června 1944*. Praha: Rozmnoženo jako rukopis péčí kroužku účastníků, 1944. s. 16.

17 RUTRLE, Otto. *Duchovenská služba v praxi křesťanských církví*. V Praze: Ústřední rada církve československé, 1948. s. 132-155.

18 Např. *Ideový vývoj* se tématu předně svobody svědomí, ale i Ducha Kristova věnuje vlastně v celém rozsahu, protože jeho smyslem je zmapování prvních let církve a předně zápasu o její specifickou orientaci, jejíž tyto principy tvoří základ. SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936. První díl Věrouky je hned v předmluvě předznamenán jako snaha o vyjádření nového učení v soulase s Duchem Kristovým, ačkoli jako takový netvoří vyloženě speciální téma, ale spíše udává celkový směr a prostupuje celým dílem. SPISAR, Alois. *Věrouka v duchu církve českomoravské: ve dvou dílech. Díl I*. Praha: Ústřední rada církve českomoravské, 1941. V druhém díle Spisar nejvíce píše o

Hník zase svobodu svědomí a svrchovanost Ducha pravdy probírá ve svých *Duchovních ideálech CČS*.¹⁹ O svobodě svědomí píše i Matěj Pavlík, pozdější biskup Gorazd, který ji právě v souvislosti s výše uvedenou „pravoslavnou krizí“ viděl jako velmi problematickou.²⁰

V tomto výčtu bychom mohli pokračovat ještě velmi dlouho, avšak místo toho se raději zaštitíme Zdeňkem Kučerou a jeho vyjádřeními o důležitosti a zásadnosti obou principů pro husitskou teologii. Podle Kučery Farského pojem Duch Kristův určil teologický směr nové husitské teologie, který se posléze rozrostl v teologii biblického personalismu a trojiční teologii prostého života.²¹ V tomto duchu podle něj chápal normu Ducha Kristova i Zdeněk Trtík, v čemž tvoří most mezi autorem normy Farským a dalším teologickým vývojem.²² Svoboda svědomí je pak principem, který z přijetí normy Ducha Kristova vychází.

„... [S]voboda svědomí a demokratický duch symbolizují pozitivní vztahové hodnoty existenciálního charakteru, jejichž

Duchu Kristově a svobodě svědomí příznačně v kapitole, která vysvětluje konkrétní specifika CČS. SPISAR, Alois. *Věrouka v duchu církve československé: ve dvou dílech. Díl II*. Praha: Blahoslav, 1946. s. 108-136. V *Ethice* kromě průběžných zmínek jsou nejdůležitějšími pasážemi „Závaznost svědomí“ a „Nejvyšší norma ethiky církve československé“. SPISAR, Alois. *Ethika v duchu církve československé*. Praha: Blahoslav, 1948. s. 156, 188-189.

19 HNÍK, František M. *Duchovní ideály československé církve: Příspěvek k rozboru její sociálně křesťanské struktury*. Praha: Ústřední rada československé církve, 1934. s. 21-38, 58-59, 83-84, 92, 113-116, 117-129, 151-159, 160-164, 271-278, 290-306, 337-341.

20 MAREK. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. s. 226-227.

21 KUČERA, Zdeněk. *Trojiční teologie: základ teologie ve zjevení*. Brno: L. Marek, 2002. s. 247-258.

22 Tamtéž. s. 132.

výchozím pramenem je Duch Kristův.“²³ „Otázku poslední autority Farský řešil teologickou normou Ducha Kristova, otázku závaznosti tradice principem svobody svědomí. Podle Farského je ústřední normou křesťanství – norma normans – Duch živého Krista, přítomného ve své obci. ... Tradice je vzhledem k Duchu Kristovu normou druhotnou, je dílem církve (norma normata). Prvotní normu rozvádí, vycházejíc z Písma sv., jako jeho adekvátní interpretament a shrnujíc zkušenost církve pod vedením Ducha sv.“²⁴

V těchto vyjádřeních těsné spjatosti a vyrůstání svobody svědomí z Ducha Kristova hned také nalezneme nebezpečí, které celému přístupu hrozí. Podle Kučery pokud totiž svoboda svědomí bude pouze nástrojem k prosazení tradice striktně odmítajícího liberalismu,²⁵ či pokud ztratí svůj existenciální rozměr a vztahové zakotvení v Duchu Kristově, může vést k teologické skepsi a rezignaci na pravdu, což ovšem nebyl případ první generace, pro kterou právě šlo o zásadu, která vyrůstala z dějinné potřeby a přesvědčené víry a byla tak existenciálního významu a nikoli pouhou frází.²⁶ Přestože Kučera považuje principy svobody svědomí a Ducha Kristova za důležité, tak je vidí spíše jako výchozí úběžníky, které dali

23 KUČERA, Zdeněk. Víra a služba. In: KUČERA, Zdeněk, Jiří VOGEL a Martin CHADIMA. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L. Marek, 2012. 14-17. s. 15.

24 KUČERA, Zdeněk. *Náboženská témata včera a dnes: studie a reflexe k porozumění teologické přítomnosti*. Praha: Miloš Vognar - M&V, 2003. s. 49-50. (text v závorce původní).

25 Tamtéž. s. 50.

26 KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1988. s. 33-34.

směr dalšímu teologickému vývoji, který se nemá nechat svázat jejich pojmovou omezeností.²⁷ Právě proto je potřeba je znovu a nově podrobit analýze ve svém původním smyslu, který není omezen pouze na pojem, ale směřuje k podstatě věci, abychom opět oprášili onen výchozí bod, ze kterého husitská teologie vychází a skrze který má být stále poměřována.

Přestože se našemu tématu i v posledních letech věnovali někteří autoři – zejména již zmíněný Zdeněk Kučera,²⁸ ale i Jaroslav Hrdlička,²⁹ Jiří Vogel,³⁰ Martin Chadima,³¹ Daniel Toth,³² David Frýdl,³³ Bohdan

27 KUČERA. *Trojiční teologie*. s. 116-117.

28 Např. KUČERA. *Náboženská témata včera a dnes*. s. 39, 49-52; KUČERA, Zdeněk. *Hoře a milost: ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*. Brno: L. Marek, 2002. s. 39, 41, 46-49, 51 60-62, 64-67, 78, 80, 82, 83-85, 86, 88, 94, 104-106; KUČERA. *Trojiční teologie*. s. 248; KUČERA, Zdeněk. Husitská teologie CČSH očima Trtíkova nástupce. In: BUTTA, Tomáš. *Slovo víry Zdeňka Trtíka: sborník z kolokvia věnovaného českému teologovi a filosofovi prof. dr. Zdeňku Trtíkovi*. Praha: Náboženská obec Církve československé husitské v Praze 1 - Staré Město, 2003. 52-63. s. 55-63; KUČERA. *Víra a služba*. 14-17. s. 15.

29 HRDLIČKA, Jaroslav. Duch Kristův - trvalá norma CČSH. *Theologická revue*. 1989, 22(1), 20-23.

30 VOGEL, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze. In: KUČERA, VOGEL, CHADIMA. *Víra a služba*. 18-32.

31 CHADIMA, Martin. Gustav Adolf Procházka a otázka celibátu. In: KUČERA, VOGEL, CHADIMA. *Víra a služba*. 33-58. s. 33-34; CHADIMA, Martin. *Dr. Karel Farský - I. patriarcha Církve československé (husitské)*. Hradec Králové: Královéhradecká diecéze Církve československé husitské, 2017. s. 67, 74-146. Chadima si všímá tématu bodově hlavně v kontextu s pravoslavnou krizí.

32 KUČERA, Zdeněk, Jiří VOGEL a Daniel TOTH. *Zdeněk Trtík: teolog Církve československé husitské*. Hradec Králové – Praha: Pedagogická fakulta UHK, 2004. s. 109-110.

33 FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001. Frýdl podobně jako Chadima si všímá tématu bodově hlavně v kontextu s pravoslavnou krizí.

Kaňák,³⁴ nebo Martin Jindra,³⁵ tak šlo převážně o dílčí zmínky a nikoli o práce, jejichž by svoboda svědomí či Duch Kristův byli hlavním tématem. Výjimku tvoří Hrdličkův a Kaňákův článek, které však svým rozsahem jsou spíše stručně přehledové, ale nemohou jít do hloubky.³⁶ Zásadní výjimku tvoří Vogelův článek o svobodě svědomí, který se věnuje otázce svobody svědomí v Duchu Kristově v kontextu debaty Trtíka a Roháče s Aloisem Spisarem,³⁷ svým rozsahem a zaměřením jde vlastně o jedinou studii přímo cílenou na naše téma. Přesto Vogel zkoumá detailně pouze zmíněnou diskuzi a dalším rovinám se věnuje pouze přehledově. Článek se také zaměřuje předně na svobodu svědomí a kontext s Duchem Kristovým zmiňuje spíše bodově.

Chybí tedy současná práce, která by se tomuto tématu věnovala centrálně a v širším, komplexnějším pohledu. Přesto ani tato práce si neklade nárok na úplné zpracování celého tématu, co do zahrnutí veškeré možné literatury, přístupů a koncepcí. Jejím cílem je naopak proniknutí k podstatě věci – svoboda svědomí v Duchu Kristově jako specifická podoba podstaty křesťanství a z ní plynoucí křesťanské svobody, které jsou stabilním jádrem víry i přes společenské a dějinné změny –, která se skrývá za pojmy samými, a ke které budeme směřovat metodou hloubkových sond z tří různých perspektiv. Cílem druhotným, ale nikoli

34 KAŇÁK, Bohdan. Několik poznámek ke kategorii svobody svědomí. In. *Theologická revue*. 1995, **66**(2), 27-29.

35 JINDRA, Martin. *Sáhnout si do ran tohoto světa: perzekuce a rezistence Církve československé (husitské) v letech 1938-1945*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů a Církve československá husitská, 2017. s. 322-325.

36 Více o tom ve třetí kapitole „Trtíkova teologie Ducha Kristova na pozadí obratu víry ve vzkříšení“ s. 99nn.

37 VOGEL. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze.

proto neméně podstatným, je analýza dílčích otázek, kterým jsou zmíněné sondy věnovány – tedy problém návaznosti husitské tradice v otázce svobody svědomí na Husa, otázka možnosti převzetí konceptu Ducha Kristova od George Tyrrella a bod obratu v Trtíkově přístupu k našemu tématu.

2. Obsah a struktura práce³⁸

Předkládaná disertační práce se skládá ve svém základu ze tří kapitol, které byly již průběžně publikovány jako dílčí studie, ovšem v této práci byly značně rozšířeny a přepracovány.³⁹ Kapitoly stojí zdánlivě samostatně a skutečně je možné je i samostatně číst. Přesto tvoří úmyslně propojený celek se společnou intencí a záměrem. Přestože, jak jsme uvedli, svobodě svědomí a Duchu Kristovu se v prostředí CČSH v minulosti věnovalo různou měrou množství autorů, tak kapitoly sledují linku tématu svobody svědomí v Duchu Kristově v prostředí husitské teologie „pouze“ na příkladu Karla Farského a Zdeňka Trtíka, a sice proto protože jde o myslitele v tomto ohledu nejzásadnější.⁴⁰ Jednak dle Zdeňka Kučery „Karlu Farskému, ... náleží v generaci zakladatelů duchovní i teologická

38 Shrnutí témat kapitol vychází částečně i z již publikovaných článků: SEDLÁK. Duch Kristův a svoboda svědomí jako pojmové vyjádření husitské identity; SEDLÁK, Filip. The Spirit of Christ in the Thought of Karel Farský and George Tyrrell. Odevzdáno k publikaci. Plánovaný rok vydání 2022; SEDLÁK, Filip. Trtíkův Komentář k věrouce a obrat v teologii Ducha Kristova. *Theologická revue*. 2020, 91(4), 392-414.

39 Na použití vlastních starších textů a úroveň jejich přepracovanosti je vždy průběžně upozorňováno.

40 Srov. KUČERA. *Trojiční teologie*. s. 132, 248. K otázce teologické kontinuity Farského a Trtíka viz: TOTH, Daniel. Zdeněk Trtík. Teolog Církve československé husitské. In: KUČERA, VOGEL, TOTH. *Zdeněk Trtík: teolog Církve československé husitské*. 33-130. s. 48-60.

priorita. Představoval reformátorskou osobnost, jejíž duchovní vliv odstupem doby neubývá, nýbrž roste.“⁴¹ A potom Farský je také tím, kdo do teologie CČSH normu Ducha Kristova vnesl.⁴² Zdeněk Trtík je zase nejvýznamnějším představitelem teologie druhé generace, která stála za obratem CČSH směrem od její liberální orientace, autorem její nové věrouky⁴³ a také tím, kdo normu Ducha Kristova a zásadu svobody svědomí v prostředí husitské teologie skutečně důsledně promýšlel a vyprecizoval ji až k dnešnímu pojetí. Svoboda svědomí v Duchu Kristově se také příznačně stala centrálním pojmem Trtíkovy teologie. Tento soud může podpořit rozsáhlý aparát spisů a článků, které k tomuto tématu vytvořil.⁴⁴

Myšlení obou dvou budeme sledovat jednak v kontextu jejich inspiračních zdrojů – Mistra Jana Husa, George Tyrrella a Emila Brunnera, a v případě Zdeňka Trtíka také proměny perspektivy v průběhu času. Jde o tři sondy, které však nestojí úplně samostatně, ale spíše poskytují odlišnou perspektivu náhledu na stále stejný problém. Tento způsob zpracování

41 KUČERA. *Náboženská témata včera a dnes*. s. 49.

42 TRTÍK, Zdeněk a Václav KADEŘÁVEK. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982, s. 95-97; KUČERA. *Náboženská témata včera a dnes*. s. 49.

43 Např. KUČERA. *Husitská teologie CČSH očima Trtíkova nástupce*. s. 57-62.

44 Z mnohého zmiňme jen nejdůležitější: TRTÍK, Zdeněk. *Duch Kristův: Podstata a norma křesťanství*. Praha: [s.n.], 1943; TRTÍK, Zdeněk. *Církev českomoravská ve světle víry*. Mladá Boleslav: NO CČM v Mladé Boleslavi, 1944.; TRTÍK, Zdeněk. *Svoboda svědomí v církvi a teologii*. Praha: Blahoslav, 1945.; TRTÍK, Zdeněk. *Cesta k Bohu: Úvahy nad učením CČS*. Praha: Rada starších církve československé Praha XII, 1947; TRTÍK, Zdeněk. *Vztah Já-Ty a křesťanství: význam osobnosti a osobních vztahů v křesťanství*. Praha: Blahoslav, 1948.; TRTÍK, Zdeněk. *Slovo víry*. Blahoslav: Praha, 1963; TRTÍK, KADEŘÁVEK. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Dále četné články v periodikách *Náboženská revue*, později *Theologické revue*, *Svoboda svědomí* a *Český zápas*.

umožňuje v jednotlivých sondách jít více do hloubky, i když z různých úhlů, a tím lépe odkrýt podstatu nahlíženého problému, než kdybychom téma zkoumali více schematicky ve stále stejné perspektivě. Odlišnost sond se projevuje také v odlišnosti přístupů, jakými jsou zpracovány, abychom tak dostali skutečně více plastický obraz. Metodologicky se však stále předně držíme kritické analýzy a komparace, buď různých autorů či odlišných období u téhož autora, přičemž v rámci těchto komparací se snažíme odložit okrajové a postihnout jádro analyzovaného tématu.

První kapitola sleduje návaznost husitské teologie v osobách Karla Farského a Zdeňka Trtíka v otázce svobody svědomí na Mistra Jana Husa, její skutečnost a oprávněnost. Tuto návaznost na Husa můžeme na půdě ČČSH sledovat již od jejího počátku. Z mnohého zmiňme alespoň, že podle Aloise Spisara: „Zásadu svobody svědomí pro novou církev bral Farský z myšlení a díla Husova, jenž žádal návrat zkažené církve středověké ke Kristu.“⁴⁵ Později se naopak zase Zdeněk Trtík v diskuzi se Spisarem, právě o svobodě svědomí odvolává na Husa, který podle Trtíka „... nezemřel proto, aby si člověk mohl věřit tajně po svém, nýbrž proto, že chtěl, aby poznaná pravda Boží mohla být svobodně hlásána a učena.“⁴⁶ Trtík také později popisuje Husův zápas jako zápas o svobodu svědomí: „Jednou z hlavních zásad, s nimiž československá církev vkročila do života, je svoboda svědomí. Mnohdy bývá chápána nesprávně jako libovůle, ale jejím dějinným a věcným základem je Husův zápas o

⁴⁵ SPISAR, Alois. Duch Farského – autoritou církve československé. In. RUTRLE, Otto. *Patriarcha Dr K. Farský: novodobý hlasatel Ježíš Krista*. Praha: Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze, 1952. 217-231. s. 226-227.

⁴⁶ TRTÍK, Zdeněk. Svoboda svědomí. *Svoboda svědomí*. 1943, **16**(6), 78-87. s. 86.

svobodu českého lidu v pravdě Božího slova,...“⁴⁷ Opominout nemůžeme ani dokument *Husitská tradice ve víře a učení CČSH* přijatý jako poselství naukového výboru pro 6. sněm v roce 1981, který se hned v prvním článku odvolává na příklad Husův, ve smyslu pochopení nejvyšší autority víry.⁴⁸ Hus staví svou víru a život v jeho celistvosti pod Zákon Boží neboli Kristův, který mu je autoritou absolutně svrchovanou a činí sám sebe svobodným vůči všemu co je s touto autoritou v rozporu, jak je vidět na celém jeho životě a jeho mučednické smrti. V přímém rozhodování je mu autoritou jeho svědomí, které je vázané Kristovým zákonem.⁴⁹ V tomto smyslu vyjádřil Husovo pojetí Zákona Kristova např. také Jiří Kejř, který ovšem z právního pohledu přirozeně kritizuje jakékoliv snahy o spojování Husa s novodobým principem svobody svědomí, čímž ovšem nezaniká tato možnost propojení pro svobodu svědomí, jak ji chápe CČSH neboť, jak řečeno již výše, tato neodpovídá zásadě svobody svědomí jak ji chápe svět, ale je spíše právě onou Husovou absolutní závazností. Právě vyrovnání se s touto Kejřovou kritikou činí základní osu první kapitoly.⁵⁰ Součástí této kapitoly je také krátký exkurz, který se věnuje Farského pojetí svobody svědomí v rovině jejího existenciálního zasazení jakožto opravdovosti.

47 TRTÍK, Zdeněk. Husův zápas o svobodu svědomí. *Český zápas: Týdeník církve československé*. 1954, 37(26-27), 3.

48 *Husitská tradice ve víře a učení CČSH: Poselství naukového výboru VI. sněmu, přednesené dne 16. srpna 1981*. In: *Usnesení VI. řádného sněmu Církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1983, s. 63-67. s. 64.

49 Hus se pojetím Zákona Kristova/Božího zabývá téměř v celém svém díle předně však v: HUS, Jan. O postačitelnosti Kristova zákona. In: *Husova výzbroj do Kostnice*. Praha: Kalich, 1965. s. 83-108.

50 KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý: (resumé knihy, která nebude napsána)*. Praha: Karolinum, 2009. s. 52-58.

Druhá kapitola se zabývá problematikou Ducha Kristova v pojetí Karla Farského v kontextu koncepce George Tyrrella. Tyrrell se totiž jeví jako nejpravděpodobnější z možných inspiračních zdrojů této normy pro Farského, který ji pak vnesl do teologické tradice CČSH. Možnost této vazby byla sice již v minulosti několikrát vyslovena, ale doposud nebyla nikdy prozkoumána. Ze srovnání textů obou autorů, v nichž se zabývají především problematikou Ducha Kristova, vyplývá poměrně zásadní blízkost a překrývání významu používaných pojmů. Duch Kristův je smyslem Kristova díla a božského poselství, které není totožné s tradičním pohledem na Krista ani s prostým přechodem k jeho historické osobnosti; je to nadčasové, stále živé poselství, které nás vyzývá k neustále aktualizovanému jednání v dnešním světě. Dále se oba shodují, že vyjádřenou podstatou obsahu Ducha Kristova je Láska. Hlavním rozdílem, který je rozděluje, je otázka metafyziky. To se může zdát poněkud zásadní, ale vzhledem k tomu, že Farský se snaží metafyzice z apologetických důvodů vyhýbat a Tyrrell v ní vidí neproniknutelnou záhadu, která nakonec není podstatná, protože podstata spočívá v důsledcích našeho křesťanství a nikoli v teorii, jde o rozdíl podružný. V zásadě je možné, že Farský na Tyrrella vědomě navazoval, ale dokázat to nelze. Ať tak či onak, Tyrrellovo myšlení je relevantní a aplikovatelné na koncept Ducha Kristova, alespoň v horizontu husitské teologie, nejen historicky, ale i fakticky.

Třetí kapitola pojednává o specifickém období v teologii Zdeňka Trtíka ve vztahu k pojmu Duch Kristův. Zaměřuje se na období zlomu v uvažování o Duchu Kristově, které je jednak ovlivněno Trtíkovým

personalistickým obratem a dále obratem ve víře od racionalismu směrem k osobní zkušenosti setkání se Vzkříšeným. Tento zlom se zajímavým způsobem projevil v Trtíkově dvoudílném *Komentáři k věrouce* Aloise Spisara tím, že Duch Kristův se zde téměř naprosto pojmově nevyskytuje, ačkoli je obsahově přítomen. Přitom jeho obsah zde ještě není zcela ostře zařaditelný do období „před a po“. Třetí kapitola se této otázce věnuje prostřednictvím sond do dvou témat, která jsou pro pojetí Ducha Kristova v Trtíkově teologii důležitá. Prvním tématem je Duch Kristův jako obsah Písma, Kristus sám přítomný ve víře mocí Ducha svatého s vazbou na svobodu svědomí. Druhým tématem je Kristova přítomnost ve svátosti Večeře Páně. Trtíkův přístup, použitý v *Komentáři*, je dán do souvislosti s mladšími i pozdějšími Trtíkovými texty, aby byl jasněji pozorovatelný vývoj tohoto konceptu. Cílem této kapitoly je prozkoumání nezmapovaného období Trtíkovy teologie Ducha Kristova, ovšem i s ohledem na možný pojmový aparát nezatížený tímto konfesním pojmem, který by mohl být užitečný v ekumenickém dialogu. V rámci krátkého exkurzu se pak věnujeme pneumatologii Emila Brunnera a jejímu vlivu na Trtíkovu novou po-obratovou koncepci Ducha Kristova.

3. Závěr

Závěrečná zjištění našich kapitol – jednotlivých sond, můžeme shrnout do čtyř bodů, přičemž první tři byly každý zkoumány předně v kapitole jedné a ten poslední je jakousi červenou nití, která se táhne celým naším tématem. Tyto body bychom mohli vyjádřit v kontextu názvů závěrů našich kapitol jako:

1. potřeba držet se poznané Pravdy
2. postradatelnost metafyziky – zaměření na praxi
3. osobní zkušenost s Kristem skrze milost Ducha svatého
4. pojmová neuzavřenost

1. Podle našeho první bodu, můžeme říci, že svoboda svědomí v Duchu Kristově je požadavkem na jednotu vnitřní a vnější víry. Víry, která vyrůstá z poznání Pravdy, ze setkání s Kristem skrze slova Písma, která o něm svědčí, ale i skrze svátosti, svědectví svatých či osobní náboženskou/mystickou zkušenost. Tato zasaženost nás proměňuje a už nás nikdy nemůže nechat chladné tak, abychom svou víru brali jen jako počin pouhé zbožnosti či intelektu, ale jde o skutečnost, která si vynucuje projevení se v praxi našeho života do všech důsledků, i kdyby pro nás měly znamenat střet s vnějšími autoritami světa i církve, a to dokonce i kdyby pro nás tento střet měl být tragický. Jak o tom svědčí nikoli pouze Hus, ale i množství osobností novodobé husitské tradice.
2. Z toho vyplývá náš druhý bod, a sice, že v duchu tradice husitské teologie spatřujeme jasné upřednostnění praxe před teorií. Nikoli tak, že by teorie byla úplně nepotřebná, ale tak že měřítkem pravdivosti teorie je vždy praxe. Pokud se naše životní praxe nese v Duchu Kristově, pokud je v souladu s intencí jednání Kristova, pak je to v pořádku. Pak už úplně nezáleží na tom, jakou teorií, pokud vůbec nějakou, jsme k oné praxi došli. Zda jsme při tom opření o vysokou a složitou metafyzickou stavbu, či zda jsme ochotni ji obětovat a držet

se při zemi „pouhých“ morálních požadavků. A to i přesto, že tradice husitské teologie nakonec přitakává nějakým způsobem uchopení metafyziky v nejširším slova smyslu, ačkoli třeba v časových či personálních pojmech, protože ona opřenost o metafyzický základ, např. reality Vzkříšeného, je důležitou pomocí při uskutečňování oné evangelijní praxe. Přesto ale zůstává vždy nakonec měřítkem právě praxe a nikoli teologická cesta k ní. Toto stanovisko trvá, ať už je zdůvodněno právě upřednostněním praxe, apologeticky či teologickým konceptem tajemství.

3. U Trtíka pak nacházíme právě zdůvodnění k jednání praxi a proměně života v rovině transcendentního přesahu, která zakoušíme v reálné zkušenosti setkání s Kristem skrze působení Ducha svatého. Nachází zde vrchol již od počátku přítomný koncept, že Duch Kristův je norma vnitřní, jejíž autorita vyrůstá z osobního přijetí Krista a nikoli z vnějšku předloženého abstraktního konceptu. Toto pojetí platí, i kdybychom měli osobně stát v pozici nízké či žádné metafyziky, protože jde o držení se vlastního přesvědčení a vlastního svědomí, které se cítí zavázáno konkrétním požadavkům a konkrétní Pravdě, protože ji zakouší jako pravdivou a nikoli proto, že je jako taková vnější autoritou předložena.
4. Poslední rozměr pojmové neuzavřenosti je skutečností prostupující všechny naše sondy, ať už jde o Husovo netematizování a spíše zastávání oné skutečnosti, na kterou upozorňuje různými způsoby, Farského a Tyrrellovo používání množství synonymních výrazů

podle potřeby a situace, či Trtíkovy pokusy mluvit o svobodě svědomí a Duchu Kristově bez použití oněch pojmů. Tato pojmová neuzavřenost, ačkoli může někdy mít důvody neuchopenosti, nehotovosti, zmatenosti či nejasnosti, je někdy ale vyloženě záměrem, který má smysl být uchován a cíleně uchopen, protože může nést své důležité plody. Tím prvním je odlehčení a odideologizování pojmů ve vztahu k jejich tak časté vyprázdňenosti, kdy figurují pouze jako symbolická konfesní zástava bez vlastního významu. To souvisí i s častým zneužíváním a zaštiťováním se pro cíle celého spektra bez vztahu k vlastnímu obsahu. Druhým je návaznost na Brunnerovu serpentinovitou metodu výkladu, která předpokládá, že pokud místo použití jednoho přesného pojmu popíšeme sdělovanou zkušenost množstvím slov, stejně jako když stoupáme na horu širokými oklikami a nahlížíme ji z různých stran, místo abychom jen bezpracně dosedli na její vrchol, mnohem lépe pochopíme, co je skutečným obsahem sděleného. Posledním plodem je kombinace obou předchozích v ekumenické či třeba pastorační rovině, kdy je mnohem smysluplnější popsat obsah svobody svědomí v Duchu Kristově, a to dokonce snad i bez použití oněch pojmů, které často jsou a už od počátku byly zavádějící a zmatečné. Jejich opis nikoli prostě jinými pojmy, ale delším sdělením povahy věci je smysluplným a jak jsme viděli i naprosto legitimním krokem.

V těchto čtyřech bodech je vyjádřena podstata podstaty křesťanství a z ní vyrůstající křesťanské svobody ve specificky konkrétním pojetí, jak ji nahlíží tradice husitské teologie Církve československé husitské.

Seznam nejdůležitější literatury

BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v Československé církvi*. Olomouc: Nákladem vlastním, 1924.

BROWN, Cynthia Bennett. *Believing Thinking, Bounded Theology: The Theological Methodology of Emil Brunner*. Cambridge, United Kingdom: James Clarke & Co, 2015.

BRUNNER, Emil. *Der Mensch im Widerspruch: Die christliche Lehre vom Wahren und vom wirklichen Menschen*. 4. Aufl. Zürich: Zwingli-Verlag, 1965.

BRUNNER, Emil. *Man in Revolt: A Christian Anthropology*. Philadelphia: The Westminster Press, 1939.

BRUNNER, Emil. *Dogmatik III: Die christliche Lehre von der Kirche, vom Glauben und von der Vollendung*. Zürich: Zwingli-Verlag, 1960.

BRUNNER, Emil. *The Christian Doctrine of the Church, Faith, and the Consummation: Dogmatics: Vol. III*. Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2014.

CINEK, František. *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926.

CUSHMAN, Robert Earl. *Lex orandi, lex credendi. The Journal of Religious Thought*. 1961, **18**(2), 113-119.

ČORNEJ, Petr. *Husitství a husité*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019.

FARSKÝ, Karel. *Český problém církevní*. Praha: Ant. Hajn, 1919.

FARSKÝ, Karel. *Stvoření: Výklad k biblickému líčení vzniku světa v duchu církve československé*. Praha: Nákladem autorovým, 1920.

FARSKÝ, Karel. Zápas o svobodu ducha v církvi Československé. In: BURY, J. *Dějiny svobody myšlení*. Plzeň: Karel Beníško, 1920. 232-250.

FARSKÝ, Karel. *Přelom: vzpomínkové feuilletony k dějinám cčs. z r. 1918-1920*. Praha: Nákladem vlastním, 1921.

FARSKÝ, Karel. *Z pode jha: vznik církve československé*. Praha: Nákladem vlastním, 1921.

FARSKÝ, Karel a František KALOUS. *Československý katechismus: Učebnice pro mládež a věřící církve československé*. 1. vyd. Příbram: Nákladem vlastním, Tiskem Ant. Pelze v Příbrami, 1922.

FARSKÝ, Karel. *Zpěvník písní duchovních: doporučitelných bratřím a sestrám Církve československé, se stručným přídatkem věroučné nauky a modliteb*. 1. vyd. Praha: Nákladem vlastním, tiskem „Politiky“ v Praze, 1922.

FARSKÝ, Karel. *Liturgie: (Mše) pro církev československou*. Praha: nákladem vlastním, 1924.

FARSKÝ, Karel. *Náboženství v národě československém*. Praha: Nákladem Svazu národního osvobození, 1924.

FARSKÝ, Karel. Svěcení a zřizování duchovních CČS. In: *Zpráva o I. řádném sněmu církve československé: konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*. Praha: Nákladem Ústřední rady CČS, Tiskem knihtiskárny Blahoslav, 1924. 153-190.

FARSKÝ, Karel. Ilustroval V. ČUTTA. *Biblická čítanka: I. Starý zákon*. 1. vyd. Praha: Nákladem vlastním, tiskem knihtiskárny Blahoslav, 1925.

FARSKÝ, Karel. *Naše postyla: sbírka prostých výkladů a úvah k evandéliu Jéžíšovu*. Nákladem vlastním vytištěno v knihtiskárně Blahoslav: Praha, 1925.

FARSKÝ, Karel. *CČS: Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*. Praha: 1925. Nákladem Ústřední rady CČS, tiskem knihtiskárny Blahoslav.

FARSKÝ, Karel. *Zpěvník písní duchovních CČS: přidány modlitby liturgické, obřadní i některé soukromé*. 8. vyd. Praha: Nákladem družstva, tiskem „Politiky“ v Praze, 1927.

FARSKÝ, Karel. Tvoření křesťanské osobnosti. *Náboženská revue*. 1929. 49-50.

FARSKÝ, Karel. *Postily*. Praha: Blahoslav, 1952.

FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.Marek, 2001.

HALÍK, Tomáš. *Dotkni se ran: spiritualita nelhostejnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

HALÍK, Tomáš. *Odpoledne křesťanství: odvaha k proměně*. Praha: NLN, 2021.

HAN, Byung-Chul. *Vyhořelá společnost*. Praha: Rybka Publishers, 2016.

HAN, Byung-Chul. *The Expulsion of the Other: Society, Perception and Communication Today*. Cambridge, UK: Polity Press, 2018.

HNÍK, František M. *Duchovní ideály československé církve: Příspěvek k rozboru její sociálně křesťanské struktury*. Praha: Ústřední rada československé církve, 1934.

HRDLIČKA, Jaroslav. Duch Kristův - trvalá norma CČSH. *Theologická revue*. 1989, **22**(1), 20-23.

HROMÁDKA, Josef L. *Evangelium o cestě za člověkem: Úvod do studia Písem a církevních vyznání*. Fotomechanický přetisk prvního vydání z r. 1958. Praha: Kalich, 1986.

HUS, Jan. *Výklad víry*. Jablonec nad Nisou: Husova jednota biblická, 1947.

HUS, Jan. Vyvrácení spisu osmi doktorů bohosloví. In: *Mistra Jana Husi sebrané spisy 2: Spisy latinské, Díl II*. Praha: Nákladem Jaroslava Bursíka, 1904. 100-182.

HUS, Jan. *O církvi*. Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1965.

HUS, Jan. O postačitelnosti Kristova zákona. In: *Husova výzbroj do Kostnice*. Praha: Kalich, 1965. 83-108.

CHADIMA, Martin. *Mistr Jan Hus: Člověk, teolog, mučedník*. Praha: Česká biblická společnost, 2014.

CHADIMA, Martin. *Dr. Karel Farský - I. patriarcha Církve československé (husitské)*. Hradec Králové: Královéhradecká diecéze Církve československé husitské, 2017.

JINDRA, Martin. *Sáhnout si do ran tohoto světa: perzekuce a rezistence Církve československé (husitské) v letech 1938-1945*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů a Církve československá husitská, 2017.

KAŇÁK, Miloslav. *Dr. Karel Farský: O životě a díle prvního patriarchy Církve československé*. Praha: Blahoslav, 1951.

KAŇÁK, Bohdan. Několik poznámek ke kategorii svobody svědomí. In: *Theologická revue*. 1995, **66**(2), 27-29.

KEJŘ, Jiří. *Husův proces*. Praha: Vyšehrad, 2000.

KEJŘ, Jiří. *Jan Hus známý i neznámý: (resumé knihy, která nebude napsána)*. Praha: Karolinum, 2009.

KIRWAN, Michael. Na rozcestí: George Tyrrell a křesťanství. In: TYRRELL, George. *Křesťanství na křižovatce*. Praha: CDK, 2016. 187-196.

KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie: Emil Brunner - Paul Tillich - obrat teologie CČSH*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1986.

KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1988.

KUČERA, Zdeněk. *Hoře a milost: ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*. Brno: L. Marek, 2002.

KUČERA, Zdeněk. *Trojiční teologie: základ teologie ve zjevení*. Brno: L. Marek, 2002.

KUČERA, Zdeněk. *Náboženská témata včera a dnes: studie a reflexe k porozumění teologické přítomnosti*. Praha: Miloš Vognar - M&V, 2003.

KUČERA, Zdeněk. Husitská teologie CČSH očima Trtíkova nástupce. In: BUTTA, Tomáš. *Slovo víry Zdeňka Trtíka: sborník z kolokvia věnovaného českému teologovi a filosofovi prof. dr. Zdeňku Trtíkovi*. Praha: Náboženská obec Církve československé husitské v Praze 1 - Staré Město, 2003. 52-63.

KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie: hledání věrohodné transcendence od moderny k postmoderně*. Praha: MARTIN, 2004.

KUČERA, Zdeněk, Jiří VOGEL a Daniel TOTH. *Zdeněk Trtík: teolog Církve československé husitské*. Hradec Králové – Praha: Pedagogická fakulta UHK, 2004.

KUČERA, Zdeněk. Víra a služba. In: KUČERA, Zdeněk, Jiří VOGEL a Martin CHADIMA. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L. Marek, 2012. 14-17.

KUČERA, Zdeněk. *Zarůst do kmene: teologické a etické úvahy naší doby pro duchovní a sociální pracovníky*. Chomutov: L. Marek, 2013.

LEMBERK, V. *Církev československá: Doplněná informační příručka*. 2. vyd. Praha: Církev československá, 1921.

MAHER, Anthony. *The Theology of Witness: A Critical Exposition of George Tyrrell's Pastoral Theology*. 2011. Dissertation Thesis. The Australian Catholic University.

MAREK, Pavel. *Apologetové nebo kacíři?: studie a materiály k dějinám české Katolické moderny*. Rosice: Gloria, 1999.

MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*. Brno: L. Marek, 2005.

MAREK, Pavel. *Česká reformace 20. století?: k zápasu Církve československé (husitské) o vizi moderního českého křesťanství v letech 1920-1924*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015.

MCGRATH, Alister E. *Emil Brunner: A Reappraisal*. Malden, MA: Wiley Blackwell, 2014.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Úvod do husovských dilemat: historie a teologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020.

ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. *Náboženská revue církve československé*. 1936, **8**, 238-243, 299-306, 363-373.

ROHÁČ, František. Idea svobody svědomí v myšlenkovém vývoji církve československé. *Náboženská revue církve československé*. 1937, **9**, 23-25, 84-89, 137-147, 210-216.

RUTRLE, Otto a Zdeněk TRTÍK. *Vzhůru srdce: výklad bohoslužby církve československé v duchu a pravdě*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1953.

SCHOOFF, T. M. *Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí?: vývoj moderní katolické teologie*. Praha: Vyšehrad, 2004.

SPISAR, Alois. *Ideový vývoj církve československé*. Praha: Blahoslav, 1936.

SPISAR, Alois. *Věrouka v duchu církve českomoravské: ve dvou dílech. Díl I*. Praha: Ústřední rada církve českomoravské, 1941.

SPISAR, Alois. Svoboda svědomí a závaznost učení v církvi českomoravské. *Český zápas. Čtrnáctideník církve českomoravské*. 1943, **26(5)**, 33-35.

SPISAR, Alois. *Věrouka v duchu církve československé: ve dvou dílech. Díl II*. Praha: Blahoslav, 1946.

SPISAR, Alois. Duch Farského – autoritou církve československé. In. RUTRLE, Otto. *Patriarcha Dr K. Farský: novodobý hlasatel Ježíš Krista*. Praha: Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze, 1952. 217-231.

TRTÍK, Zdeněk. Svátost večeře Páně. *Náboženská revue*. 1942, **14(5)**, 224-232.

TRTÍK, Zdeněk. Svoboda svědomí. *Svoboda svědomí*. 1943, **16(6)**, 78-87.

TRTÍK, Zdeněk. *Duch Kristův: podstata a norma křesťanství*. Praha: [s.n.], 1943.

TRTÍK, Zdeněk. *Církev českomoravská ve světle víry*. Mladá Boleslav: NO CČM v Mladé Boleslavi, 1944.

TRTÍK, Zdeněk. *Svoboda svědomí v církvi a theologii*. Praha: Blahoslav, 1945.

TRTÍK, Zdeněk. *Cesta k Bohu: úvahy nad učením CČS*. Praha: Rada starších církve československé Praha XII, 1947.

TRTÍK, Zdeněk. Duch Kristův, ekumenismus a církev. *Český zápas: Týdeník církve československé*. 1947, **30**(21-22): 127.

TRTÍK, Zdeněk. *Vztah Já-Ty a křesťanství: význam osobnosti a osobních vztahů v křesťanství*. Praha: Blahoslav, 1948.

TRTÍK, Zdeněk a Otto RUTRLE. *Vyznání víry*. Praha: Blahoslav, 1949.

TRTÍK, Zdeněk. Náboženský odkaz Karla Farského. *Náboženská revue*, 1952, **23**, 166-171. s. 166.

TRTÍK, Zdeněk. Svátost večeře Páně. In: TRTÍK, Zdeněk. *Theologické úvahy*. Praha: Blahoslav, 1952. 76-87.

TRTÍK, Zdeněk. Husův zápas o svobodu svědomí. *Český zápas: Týdeník církve československé*. 1954, **37**(26-27), 3.

TRTÍK, Zdeněk. *Komentář k věrouce, dílu I*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1954.

TRTÍK, Zdeněk. *Komentář k věrouce, dílu II*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1955.

TRTÍK, Zdeněk. Autorita Ducha Kristova. *Český zápas: Týdeník církve československé*. 1957, **50**(43), 1.

TRTÍK, Zdeněk. Autorita Písma v reformaci a Ducha Kristova v československé církvi. *Český zápas: Týdeník církve československé*. 1957, **50**(44), 1.

- TRTÍK, Zdeněk. Co je Duch Kristův. *Český zápas: Týdeník církve československé*. 1957, **40**(45), 2.
- TRTÍK, Zdeněk. Duch Kristův, Písmo a tradice. *Český zápas: Týdeník církve československé*. 1957, **40**(47), 3.
- TRTÍK, Zdeněk. Duch Kristův a svoboda svědomí. *Český zápas: Týdeník církve československé*. 1957, **40**(46), 1.
- TRTÍK, Zdeněk. Naplnit Duchem Kristovým. *Český zápas: Týdeník církve československé*. 1957, **40**(48), 2.
- TRTÍK, Zdeněk. *Slovo víry*. Praha: Blahoslav, 1963.
- TRTÍK, Zdeněk. Smysl Farského liturgie. *Theologická revue*. 1973, **44**(5), 145-147.
- TRTÍK, Zdeněk. Ústřední smysl liturgie Farského. *Theologická revue*. 1973, **44**(6), 157-166.
- TRTÍK, Zdeněk. Přítomnost Krista v církvi. *Theologická revue*. 1974, **45**(3), 69-76.
- TRTÍK, Zdeněk a Václav KADERÁVEK. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Blahoslav, 1982.
- TYRRELL, George. *Lex Orandi: Prayer and Creed*. Longmans, Green, and Co.: London, New York and Bombay, 1903.
- TYRRELL, George. *Lex Credendi: a Sequel to Lex Orandi*. Longmans, Green, and Co.: New York, London and Bombay, 1906.
- TYRRELL, George. *Christianity at the Cross-Roads*. 2nd ed. London, New York, Bombay and Calcuta: Longmans, Green & Co., 1910.
- TYRRELL, George. *Křesťanství na křižovatce*. Praha: CDK, 2016.

VOGEL, Jiří. Potřeba hlubšího promyšlení eklesiologie Emila Brunnera. In: KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Martin, 2004.

VOGEL, Jiří. *Církev v sekularizované společnosti: studie k husitské eklesiologii*. Brno: L. Marek, 2005.

VOGEL, Jiří. Husovy eklesiologické interpretace ve světle biblického personalismu. Interpretace Husovy nauky o církvi v díle Zdeňka Trtíka. In: *Mistr Jan Hus v proměnách času a jeho poselství víry dnešku*. Praha: CČSH, 2012.

VOGEL, Jiří. Výzva svobody svědomí současné teologii na pozadí jedné diskuze. In: KUČERA, Zdeněk, Jiří VOGEL a Martin CHADIMA. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. Chomutov: L. Marek, 2012. 18-32.

VOGEL, Jiří. Struktura identity CČSH. *Theologická revue*. 2015, **86**(4), 389-396.

VOOGHT, Paul de. Kacířství Jana Husa. *Theologická revue*. 1997, **68**(1), 1. - *Theologická Revue*. 2004, **75**(1), 16.

Učení náboženství křesťanského pro věřící církve československé: Přijato sněmem CČS 28.-30. března 1931. 5. vyd. Praha: Nákladem Ústřední rady církve československé, 1932.

Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem: přijaté na 1. zasedání VI. sněmu dne 17. října 1971 jako oficiální nauková norma ve znění... Praha: Církev československá husitská, 2014.

Zásady československé církve: Rozhovor s dr. Farským. *Právo národa*. 1920, **3**(2), 6-7.

Zpráva o I. řádném sněmu církve československé. Konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově, Praha: Nákladem Ústřední rady CČS, 1924.

Abstrakt

Svoboda svědomí v Duchu Kristově – stěžejní zásada husitské teologie

Filip Sedlák

Tématem disertační práce je svoboda svědomí v Duchu Kristově jako specifické vyjádření podstaty křesťanství a z ní plynoucí křesťanské svobody v pojetí husitské teologie Církve československé husitské (CČSH). Ačkoli jsou svoboda svědomí a Duch Kristův dva zdánlivě nezávislé pojmy, tak ze způsobu, jakým s nimi tradice husitské teologie včetně oficiálních věroučných i právních dokumentů pracuje, je zjevné, že to jsou pojmy spojené, jak je postupně ve shora uvedené formě nakonec výslovně spojí klíčový teolog této teologické tradice Zdeněk Trtík. Primárním pojmem je pak Duch Kristův jako podstata křesťanství a svoboda svědomí jako forma křesťanské svobody z něj vyplývá, je důsledkem plynoucím z přijetí autority Ducha Kristova, z přijetí Krista za svého Pána a stání se jeho učedníkem.

Protože je koncept svobody svědomí v Duchu Kristově konceptem se stabilním důležitým místem v tradici CČSH, který je přítomen od počátku do současnosti, ale zároveň jeho pojetí prošlo různým vývojem a změnami, je třeba jej ohledat ve své podstatě, která je trvalá i přes ony různé změny. Hledáme tak podstatu podstaty či intenci intence. V práci jsme pro toto ohledávání zvolili způsob tří sond do konkrétních exponovaných situací, kde můžeme tento koncept pozorovat a vzájemně komparovat.

První sondou se zaměřením na problém ze strany svobody svědomí je otázka oprávněnosti návaznosti tradice husitské teologie v tomto tématu

na život a myšlení Mistra Jana Husa. Zde se ukázalo, že to oprávněné je, a to nikoli ve své pouhé pojmovosti, ale předně ve své podstatě. Protože svoboda svědomí u Farského a u Trtíka, které jsme vybrali pro jejich největší věnování se tomuto tématu jako klíčové teology pro celou práci, je pochopená jako vskutku křesťanská svoboda ve smyslu závaznosti a nikoli volnosti, ve smyslu odpovědnosti plynoucí z přijetí následování Krista, která tak není svobodou od Boha, ale svobodou pro Boha proti všemu, co se přičí jeho vůli. Tento koncept nacházíme zcela zřetelně přítomný u Husa, jak v jeho teologii, tak předně v jeho vlastním životním svědectví.

Další kapitola – sonda zkoumá naše téma z druhé strany, sice od Ducha Kristova v návaznosti George Tyrrell – Karel Farský. A to proto, protože velmi pravděpodobně právě od Tyrrella se Farský pro normu Ducha Kristova inspiroval. Z analýzy stěžejních prací obou autorů, která se věnují našemu tématu vyplynulo, že je skutečně možné, že Farský vzal normu Ducha Kristova právě od Tyrrella, ačkoli s jistotou to tvrdit nelze. Zajímavější však je překryv jejich vzájemných pojetí – od obsahu, kterým je pro oba Láska Boží, přes pojmovou neuzavřenost, která netrvá pouze na pojmu Duch Kristův, ale používá i pojmy jiné, ačkoli podstata sdělení zůstává zachována, až k otázce metafyzické, která u obou, ačkoli z různých motivací, ustupuje do pozadí a přenechává výsadní místo praxi, která je rozhodujícím místem, kde se právě Duch Kristův projevuje.

Poslední sonda sleduje Zdeňka Trtíka a vývoj jeho koncepce Ducha Kristova, který se zčásti odehrává na pozadí jeho obratu k biblickému personalismu, ale hlavně na jeho osobním posunu k víře v realitu vzkříšení. V krátkém, ale nikoli nepodstatném exkurzu se ještě připojuje

vliv teologie Emila Brunnera na tuto novou Trtíkovu perspektivu. Pozorovatelným znakem je opět otázka pojmové neuzavřenosti. V *Komentářích k věrouce* jsme sledovali tento Trtíkův bod zlomu na poměrně experimentálním úmyslném opuštění obou pojmů a snaze o nich mluvit bez jejich použití, což zrovna u Trtíka bylo zřejmě dáno oprávněnou obavou z jejich zneužívání. Nakonec u tohoto přístupu nezůstal, ale otevřel nám tím novou perspektivu do jejich obsahu hlavně s ohledem na vazbu přijetí normy Ducha Kristova, tedy víry, která již sama o sobě je realizovanou spásou, ze které pak roste ona spasená svoboda k životu dle evangelia. Tento důraz souvisí s Trtíkovým požadavkem na jednotu vnitřní a vnější víry i svobodné rozhodnutí se pro Krista, které vyrůstá ze setkání s Ním zakoušeným jako proměňující Pravda. Což je místo, kde ke slovu přichází právě inspirace Emilem Brunnerem. Tu potkáváme také v rovině již výše – u Tyrrella a Farského – zmíněné postradatelnosti metafyziky. I Brunner ji totiž skrze striktně biblické hledisko odsouvá za mez tajemství, do kterého nemusíme nutně proniknout a snad ani nemáme, abychom mohli žít plnohodnotný život víry opřený o biblické zjevení.

Průnik všech sond nás pak dovedl ke čtyřem klíčovým znakům zkoumaného konceptu, které i přes změny perspektiv autorů i časového vývoje, zůstávají trvalé – Potřeba držet se poznané Pravdy, která vyrůstá ze setkání se Vzkříšeným; postradatelnost metafyziky neboli zaměření na praxi; důraz na osobní zkušenost s Kristem skrze milost Ducha svatého; pojmová neuzavřenost. Jsou to řekněme přidané koreláty k samotné podstatě, jejíž sdělení spočívá v konceptu Ducha Kristova, který není

samotným literárním zněním Bible, ale skutečně živým Božím slovem, které se projevilo v dějinách v Ježíši Kristu, který je stále živý, stále přítomný skrze Ducha svatého a stále inspirující, nikoli v biblické uzavřenosti, ale v otevřené individuální interpretaci, která se z naší perspektivy vyvíjí v čase a prostoru, a kterou je třeba stále znova nalézat skrze setkání s věčně Živým a nikoli skrze opakování starých věroučných formulí, zbožných frází či biblických pasáží. Výše uvedené konkretizace tuto základní povahu Ducha Kristova vykreslují do ještě specifitějších detailů. Duch Kristův v nás dává růst svobodě svědomí – tedy svědomí zavázanému evangeliem, které je tak svobodné vůči světu a jeho falešným nárokům. Vede nás k realizaci v praxi jednání, které je právě skrze něj proměněné a nové, nikoli pouze z nás samých, ale z Ducha. K jednání, které se nevyčerpává v konfesní příslušnosti, symbolech a heslech, ale které má svou konkrétní podobu praxe lásky a milosrdenství po vzoru Kristově. Tato proměňující zkušenost s Kristem musí vyrůst v nás z milosti Ducha svatého a nemůže do nás být nějak vnějšně automaticky vpravena ani naší vlastní aktivitou. A závěrem o Duchu Kristově nemusíme nutně mluvit jako o Duchu Kristově a o svobodě svědomí jako o svobodě svědomí, ale musíme se držet uvedené podstaty tohoto sdělení, a to z již uvedených důvodů, ale také proto, protože jde o skutečnost samotného jádra a základu křesťanství, která se prostě nemůže vtěsnat do dvou omezených pojmů, ať už by byly jakékoli.

Jde o koncept, který není pouhou minulostí, která se snaží hlásit o právo na život pouze konfesní tradičností, ale jde o stále aktuální teologické východisko, protože zde se teologie nekončí, nýbrž začíná. To

vidíme ve vlastní tradici CČSH na intencním pojetí svobody svědomí v Duchu Kristově u Zdeňka Kučery. V ekumenickém horizontu se pak setkáváme se zastáváním a vyzdvihováním těchto konceptů v současných textech Tomáše Halíka. Zjištění práce tak nejsou pouze sondou do jádra teologického myšlení CČSH, které se postupně rozvinulo do Kučerovi teologie prostého života, ale jsou stabilním prvkem, který si nachází svou aktualitu i mimo rámec husitské teologie, kde je dobré vest dialog. Aktualitu, kterou se nemáme bát vynést na světlo jako stále platný teologický koncept, který nemusí nutně být vázán konkrétními pojmy, ale svou vnitřní povahou.

Abstract

Freedom of Conscience and Spirit of Christ – Fundamental Principle of Hussite Theology

Filip Sedlák

The dissertation topic is freedom of conscience in the Spirit of Christ as a specific expression of the essence of Christianity and the resulting Christian freedom in the concept of the theology of the Czechoslovak Hussite Church (CHC) – Hussite theology. Although freedom of conscience and the Spirit of Christ are two seemingly independent ideas, it is clear from the tradition of Hussite theology, including official doctrinal and legal documents, that they are connected. Zdeněk Trtík, the most important theologian for this concept, connects them later explicitly in the form mentioned above. The primary notion is the Spirit of Christ as the essence of Christianity. Freedom of conscience as a form of Christian freedom ensues from it due to accepting the authority of the Spirit of Christ, accepting Christ as the Lord, and becoming his disciples.

The concept of freedom of conscience in the Spirit of Christ has a crucial permanent place in the CHC tradition and has been present in it from the beginning to the present. But at the same time, this concept has undergone some evolution and changes, and therefore it must be considered in its essence, which is permanent. Thus, we are looking for the essence of essence or the intention of intention. In this work, we choose the method of three insights in some particular situations, in which we can observe this concept and compare with each other.

The first insight focusing on the problem of freedom of conscience is the question of the legitimacy of the continuity of the tradition of Hussite theology in this topic with the life and thinking of Master Jan Hus. Here it turned out to be justified, not only in its conceptuality but, above all in its essence. Because the freedom of conscience in Farský and Trtík, the key theologians for the whole thesis, which we have chosen for their most significant contribution to this topic, is understood as truly Christian freedom in terms of commitment and not license, in terms of responsibility resulting from accepting following Christ. It is not freedom from God but freedom for God against all that opposes His will. We find this concept clearly present in Hus, both in his theology and, above all, in his life testimony.

The next chapter – insight, examines our topic from the other side, namely from the concept of the Spirit of Christ in the relation of Karel Farský to George Tyrrell. We choose Tyrrell because Farský was inspired by the norm of the Spirit of Christ, most likely from him. Analysis of the crucial works of both authors, which deal with our topic, showed that it is really possible that Farský took over the norm of the Spirit of Christ from Tyrrell, although it cannot be said with certainty. More interesting, however, is the overlap of their mutual concepts – from the content, which for both of them is the Love of God, through the notional openness, which does not insist only on the notion of the Spirit of Christ but also uses other notions. However, the essence of the message remains preserved, up to the metaphysical question, which in both authors recedes into the background, although from various motivations, and leaves the privileged place to

practice, which is the decisive place where the Spirit of Christ manifests itself.

The last insight follows Zdeněk Trtík and the development of his concept of the Spirit of Christ, which takes place partly at the background of his turn to biblical personalism, but mainly due to his personal shift to the faith in reality of the resurrection. The overview of Emil Brunner's theological influence on this new Trtík's perspective is added in a short but not insignificant excursion. The observable feature is again the question of notional openness. In *The Comments on the Faith (Komentář k věrouce)*, we followed this Trtík's point of turn in experimental deliberate abandonment of both terms and the attempt to talk about them without their use, which in Trtík's case was probably due to a legitimate fear of their misuse. In the end, he did not stick to this approach. However, it opened up a new perspective of their content, especially concerning the link to acceptance of the norm of the Spirit of Christ, i.e., faith, which is already in itself realized salvation, from which grows out that saved freedom to live according to the gospel. This emphasis is related to Trtík's demand for unity of inner and outer faith as well as free decision for Christ, which grows out of the encounter with Him experienced as the transforming Truth. This is where the inspiration of Emil Brunner comes into play. We also encounter here the dispensability of metaphysics, the theme already mentioned in Tyrrell and Farský. Brunner, too, pushes it, from a strictly biblical point of view, beyond a mystery that we do not necessarily have to and perhaps do not even have to penetrate in order to live a full life of faith based on biblical revelation.

The intersection of all insights led us then to four key features of the concept under study, which, irrespective of the changes in the authors' perspectives and time evolution, remain permanent. These are: 1. The need to stick to the recognized Truth that grows out of the encounter with the Risen One; 2. The dispensability of metaphysics or the focus on practice; 3. Emphasis on personal experience with Christ through the grace of the Holy Spirit; 4. Notional openness. These are, so to say, correlates to the very essence, the message of which resides in the concept of the Spirit of Christ, which does not mean the literal text of the Bible itself, but a true living Word of God that has manifested itself in history in Jesus Christ. He is still alive and inspiring, not in biblical closedness, but in an open individual interpretation, which in our perspective evolves in time and space and which must be found again and again through encounters with the eternally Living One and not through repetition of old doctrinal formulas, pious phrases or biblical passages. The above mentioned specifications depict this fundamental nature of the Spirit of Christ in even more specific details. The Spirit of Christ in us increases the freedom of conscience – the conscience bound by the gospel, which is so free from the world and its false demands. It leads us to practical actions that are transformed and new through Him, not only from ourselves but from the Spirit. He leads us to activities that do not run out in confessional affiliation, symbols, and slogans but which have a specific form of the practice of love and mercy following the example of Christ. This transforming experience with Christ must grow up in us by the grace of the Holy Spirit and cannot be automatically inserted into us from outside or by

our own activity. Finally, we do not necessarily have to speak about the Spirit of Christ as the Spirit of Christ and about freedom of conscience as freedom of conscience. However, we must adhere to the essence of this message for the reasons already mentioned and because it is a matter of the very core and foundation of Christianity, which just cannot fit into two limited notions, whatever they may be.

It is a concept that does not just belong to the past, which seeks to proclaim the right to life only by confessional tradition, but it is still a current theological concept because here, theology does not end but begins. We see this in CHC's own tradition in the intentional-based concept of freedom of conscience in the Spirit of Christ by Zdeněk Kučera. In the ecumenical horizon, we encounter these concepts in the current texts of Tomáš Halík, who highlights and upholds them. The findings of the thesis are not only an insight into the core of theological thinking of the CHC, where they gradually developed into Kučera's "theology of simple life," but they are a stable element that finds its relevance also outside of the Hussite theology, where they may lead to a dialogue. For its timeliness, we should not be afraid to bring this still valid theological concept and our perspective, which does not necessarily have to be limited by specific notions but by its inner nature, into the light.